

VALORI PATRIMONIALE ETNOGRAFICE ALE MUZEULUI MUNICIPAL PAȘCANI (JUDEȚUL IAȘI)

Daniela CALISTRU*

La 1 decembrie 1997 lua ființă la Pașcani un muzeu. Gândit la început ca un muzeu care să adăpostească atât piese arheologice descoperite în zonă, cât și obiecte etnografice tot din zona Pașcaniului, acesta a ajuns ca în 2012 să dețină un bogat material etnografic. Colecția etnografică, constituită din donații, a fost realizată prin cercetările de teren efectuate de către cei doi muzeografi ai muzeului: Daniela Calistru și Daniel Sava.

Cercetările de teren au acoperit atât localitățile limitrofe ale Pașcaniului (Sodomeni, Boșteni, Lunca, Gâștești, Blăgești), dar s-au extins și în comunele din împrejurimi: Valea Seacă (cu satele Valea Seacă, Topile și Conțești); Lespezi (cu satele Lespezi, Heci, Dumbrava, Bursuc Deal și Bursuc Vale); Tătăruși (cu satele Tătăruși, Iorcani, Pietrosu, Uda și Vâlcica); Vânători (cu satele Vânători, Crivești, Gura-Bâdilitei, Hârtoape și Vlădnicuț); Stolniceni-Prăjescu (cu satele Stolniceni-Prăjescu, Brătești și Cozmești) și Sirețel (cu satele Sirețel, Slobozia, Humosu, Berezlogi și Satu-Nou). Precizăm că acest areal geografic se încadrează într-o arie etnografică mult mai extinsă, anume Podișul Central Moldovenesc, mai precis în extremitatea lui nord-vestică.

În cei 15 ani de existență ai muzeului s-a reușit să se adune aproape 1600 de piese. Desigur, aceste obiecte, fiind adunate pe bază de donații, unele dintre ele sunt mai deteriorate sau au ca materie primă materiale noi. Patrimoniul etnografic al muzeului reprezintă cu precădere ocupațiile țaranului român, meșteșugurile țărănești, aici un loc aparte ocupând ceramica, portul popular, textilele de interior, dar și obiectele de cult religios.

Costumul femeiesc din zona Pașcani este costumul specific Podișului Moldovei sau Moldovei extra-carpatică. În această subunitate etnografică se întâlnesc cele două tipuri de costume: costumul cu fustă și costumul cu catrință¹.

* Muzeul Municipal, Pașcani – Iași.

¹ Emilia Pavel, *Portul popular din zona Iași*, București, Editura Meridiană, 1975, p. 5.

Cămășile femeiești de aici aparțin celor două tipuri specifice Podișului Central Moldovenesc: cămașa cu altiță și încrețită la gât și cămașa cu platcă. *Cămășile bărbătești* sunt de două feluri: cămăși drepte, croite dintr-o singură bucată, numite și cămeșoale, și cămăși cu poale. Costumul bărbătesc este completat de ițari, opinci cu obiele și căciulă din pielică de miel. Cingătorile, năfrămile, cojoacele, sumanele, traistele, opincile, obielele sunt piese comune costumului bărbătesc și femeiesc.

În privința costumului popular din zonă, din analiza pieselor muzeale reiese faptul că există ușoare diferențieri în privința motivelor ornamentale, dar și a cromaticii de la o comună la alta. Astfel, cămășile populare din Lunca Pașcani sunt bogat ornamentate cu mărgelile viu colorate, cusute cu motivele „struguri cu viță de vie” și „trandafiri”, cele din comuna Tătăruși cu motivul „3”, cumva specific acestei comune, dar și cu „steluțe”, în timp ce pe cămășile din comuna Vânători predomină nuanțele puternice de roșu spre grenă, combinate cu verde și galben. În satele din comuna Lespezi cămășile deținute de noi ne duc la concluzia preliminară că fiecare sat al comunei are motive ornamentale diferite, dar și cromatică diferită. Astfel, cămășile femeiești din satul Bursuc sunt cusute cu altiță, „râuri” pe mâneci, față și spate, încât rezultă o cămașă cu un decor bogat, având o cromatică roșu-grenă, neagră și beteală aurie sau argintie, în vreme ce cămășile din Heci au o bogată paletă cromatică, variind de la negru, alb, galben până la albastru. Întâlnim atât motive ornamentale vechi, precum „roza vânturilor”, „steluțe”, dar și motive florale sau geometrice. Într-un alt sat al comunei, Dumbrava, cămășile sunt cusute cu mătase divers colorată, având motive florale, dar și geometrice.

Dintre piesele de îmbrăcăminte mai deosebite vream să amintim o cămașă de mireasă (inv. 573). E cusută cu fluturi și mărgelile pe pânză de lână țigaie și ornamentată cu motivul „miez de nucă”. Provine din Lunca Pașcani. Cămăși realizate din pânză de lână țigaie avem și din satul Topile, dar și din Hârtoape sau Heci. Cămașa cu poale din satul Hârtoape (inv. 1227) este realizată cu alesături, prezentând motive florale în culorile albastru, mov și verde. Din satul Heci avem o cămașă de mire (inv. 1232), cămașă cu poale separate realizată tot din lână țigaie cu „alesături” din bumbac alb, cu „șinatău”. Tot din satul Heci avem și o cămașă de vornic (inv. 1257) din bumbac și cusută cu „trandafiri”, fluturi și mărgelile.

Colecția de *fuste* din patrimoniul muzeului este diversificată. Există fuste crețe din macat roșu, țesute în cinci ițe, cu vrâste roșii, verzi și albastre, bată din catifea neagră la poale, așa cum este fusta din Probota (inv. 263A). Din Topile avem fusta (inv. 1576) cu țesătură tip suman și cu motive florale. La poale are cusute două dungii din catifea neagră. Tot din Topile avem și fuste de sărbătoare țesute din lână roșie, cu „alesături”, ornamente executate cu mâna la țesut, divers colorate. La poale au o dungă din catifea neagră, iar în talie sunt cusute cu pliuri (pături).

Catrințele sunt țesute din lână cu vrâste colorate în față, la spate fiind negre. Unele au și beteală. O parte din catrințe sunt ornamentate cu vrâste ridicate cu speteaza.

Colecția de *brâie și bârnețe* a muzeului numără aproximativ 140 de exemplare confecționate cu ajutorul războiului de țesut și frumos decorate cu mai multe motive decorative: „vița de vie” și grupuri de câte trei mărgelile albe pe margini, „morișca”, „X”-ul, „floarea de măr”, „național”, „miez de nucă”, „trandafiri”, „cruce înscrisă în pătrat”, „romburi încheiate” ș.a. De asemenea, există și brâie cu motive din ițături. Motivele decorative realizate din ițături sunt, predominant, geometrice: „cociorbuțe” și „potcoave”, întâlnite în Tătăruși și în Conțești, „fundite” în Hârtoape, „național” ș.a. Cromatica acestor bârnețe este variată: vișiniu, negru, roz, verde închis și deschis, bleumarin, galben, roșu, portocaliu, gri sau crem. Unele bârnețe au grupuri de câte trei mărgelile albe pe margini, iar la capete se termină cu franjuri simpli sau împlețiți și cu ciucuri. În privința lungimii, aceasta variază între 1,5-3 m, iar ca lățime între 2 și 12 cm.

Alt element comun al costumului femeiesc și bărbătesc îl reprezintă *cheptarul* înflorat, ornamentat cu canva colorată, având ca motive decorative „turcul și copăcei”, „luceferi”, motiv vegetal, „musculițe” și „șinatău”, cum este la exemplarul provenit din Hârtoape (inv. 48A). Pe margini are prim din pielică de miel brumărie. Alte cheptare sunt cusute numai cu motive vegetale.

Sumanele sunt piese de port importante ale costumului popular. Cusute din țesătura numită chiar suman, cele găsite în zona Pașcani nu diferă de sumanul din zona Iași². Cromatica îmbracă nuanțe de la

² Eadem, *Portul popular din zona Iașului*, Iași, Casa Județeană a Creației Populare Iași, 1969, p. 32.

maro-deschis până la negru închis. Diferențele se găsesc nu neapărat la mărime, aceasta fiind dată de cel care le purta, ci de ornamentația realizată din sarad negru. Astfel avem în colecție sumane bogat ornamentate cu sarad pe guler, clini, pe piept, pe mâneci, buzunare și de jur împrejurul poalei – sumane de sărbătoare, dar și sumane cu ornamentație mai simplă – la cele pentru uz zilnic.

Tot din colecția muzeului pășcănean amintim și alte piese de îmbrăcăminte găsite în zonă: *zăbunul*, haină cusută din suman brumăriu, ornamentat cu găitan și cordică neagră; era o haină lungă până la genunchi și purtată atât de femei, cât și de bărbați, la sărbători; *vesta* fără mâneci, realizată din aceleași material, și ornamentată tot cu găitan și cordică neagră; *gluga* purtată de către ciobani și realizată din șiac alb cu o vrâstă neagră și franjuri la capăt. Este ornamentată cu motivele „purici”, „cârlige” și „cruce”.

Traista este o piesă tradițională care completează portul popular. Folosită pentru a transporta mâncarea, ea este confecționată, de obicei, în patru ițe. Cele deținute de muzeu sunt „în cadrel”, având o cromatică în roșu, negru, verde, galben, alb, albastru sau roșu-bordo.

Țesăturile de ceremonial reprezentate de *năframe* și *ștergare* sunt diferit ornamentate. Avem năfrâmi cusute cu motive florale, dar și cu motive avimorfe (păsări). Amintim năframa din Vânători cusută de „drușca Pintileasa Tincuța” sau „suvenirele din Dumbrava sau Heci” ornamentate cu motive florale. Din Lunca Pașcani avem o piesă în care apare un păun pe un trandafir și vița de vie cu struguri pe margini, precum și anul în care a fost cusută (1933). O altă piesă datată este din Topile, din anul 1944. Vița de vie cu struguri este un motiv întâlnit des în Lunca Pașcani pe cămăși și pe ștergare. Ștergarul este folosit atât la ceremonialul de nuntă, cât și la înmormântare sau botez, fiind totodată și o țesătură de interior.

Privitor la interioarele caselor țărănești, călătorii străini din secolul al XIX-lea afirmă: „Modestia căsuțelor este înviorată de belșugul lucrurilor țesute. Nu poți călca un astfel de prag fără respect pentru energia unei femei ca aceasta care lucrează greu la câmp, e o mamă plină de îngrijire pentru copiii ei, țese mai mult ea singură îmbrăcăminte a lor săi și mai află vreme și gust pentru ca să facă a înflori o asemenea industrie casnică”³. În interiorul casei, ștergarul era pus pe perete în fluture sau pe

³ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călătorii*, vol. IV, București, Editura Casa Școalelor, 1929, p. 153-154.

vergea, de obicei deasupra lăicelor, între geamuri sau la oglindă. Colecția muzeului deține ștergare țesute din bumbac, din cânepă și din lână țigaie, ornamentate cu vrâste, motive decorative ridicate cu speteaza sau cusute: „trandafiri”, „păsări”, „cap de cal”, „steluțe”, „fete la horă”, „vaze cu flori”, „pomi”, „miez de nucă”. La capete au franjuri simpli din țesătură sau împletite. Culoarele îmbracă o întregă paletă cromatică: roșu, negru, galben, verde, nuanțe de maro, multe nuanțe de roșu, de la deschis până la roșu închis, și albastru. Menționăm în mod special un ștergar din Topile țesut din bumbac și cusut cu arnici roșu, având următoarele motive ornamentale: „flori în curpen”, „șinatău” și „viță de vie cu struguri”, pe care apare numele celei care l-a cusut și anul: „Andrunachi Anica 1914”. De asemenea, mai amintim și un ștergar cusut cu mărgelile, având motiv floral și inițialele „N.R.”, din Sodomeni sau cel din Heci, cusut cu ajur, „șinatău” și vrâste din bumbac alb.

Colecția de *lăicere și scoarțe* moldovenești se remarcă prin coloritul vegetal, dar și chimic, prin discreția motivelor geometrice sau a stilizărilor vegetale. Marcela Focșa, amintind despre ornamentele de pe scoarțe, preciza: „Cu toate că învărgarea și compunerea în rânduri sunt sisteme ornamentale universale, fiind impuse de însăși tehnica țesutului, prin vechimea și importanța artistică pe care o au la noi, mai ales în mediu rural, ele pot fi considerate ca reprezentând fondul autohton”⁴. Motivele ornamentale cel mai des întâlnite pe scoarțele muzeului din Pașcani sunt „trandafiri”, „roate pline”, „floarea soarelui”, „miezul de nucă” și „prescure”. În acest context amintim scoarța cu trandafiri din Heci, vopsită vegetal, cu o cromatică sobră în negru, roșu, galben, verde și roz, precum și pe cea din Topile ornamentată cu „roate pline”, „zig-zag” sau cea cu trandafiri și floarea soarelui tot din Heci, pe care apare și numele celor care au lucrat la ea: „Catinca și Maria”.

Lăicerul este una din cele mai frecvente piese existente în interiorul tradițional. Avem lăicere ornamentate simplu, cu vrâste, mai subțiri sau mai late, dar și cu următoarele motive decorative: „în cărți”, „pomi”, „coada rândunicii”, „roate pline” sau florale.

Aminteam despre impresiile călătorilor străini din secolul al XIX-lea poposiți pe meleagurile noastre. Precizăm că încă din veacurile XVII-XVIII, aceștia susțineau că în Moldova existau ateliere de țesut, în care lucrau doamnele și fetele familiilor mari: „Era o adevărată fabrică

⁴ Marcela Focșa, *Scoarțe românești*, București, Muzeul de Artă Populară al RSR, 1970, p. 259.

în fiecare casă”⁵. Prin urmare era și normal ca printre obiectele din lemn pe care le adăpostește muzeul pășcănean să existe *războiul de țesut* și uneltele care ajută la țesut, începând de la realizarea firului folosit pentru țesut și până la cele care sunt implicate efectiv la țesut. Avem melițoaie de diferite mărimi, piepteni de scărmanat lâna, ragile, furcă, rășchitor, vârtelniță, letcă, sucală, dar și mașină de tors.

Inventarul *uneltelor agricole și viticole* este și el bine reprezentat prin plug de lemn, sape, lopeți, greble, coș, baniță, râșniță, diferite forme de pive. Există și un zdrobitor de lemn și multe obiecte de uz casnic, cum ar fi donițe, putine, butoaie, coveți, cupe pentru făină, linguri și linguroaie de lemn, budălău ș.a. De asemenea, avem și câteva obiecte de *mobilier țărănesc*, cum ar fi scaune cu trei picioare, masă, poliță și blidar.

Olăritul este un meșteșug bine reprezentat în muzeu. O veche legendă spune că omul a fost făcut din lut, dat fiind faptul că după moarte devine tot lut, sau, ca în zicala noastră, „ajunge iar oale și ulcele”⁶. Olarul, asemenea Creatorului care a „dat viață” primului om, lucrând în lut, face vase care capătă o anumită viață. Munca olarilor este condiționată de prezența a două elemente din natură: lutul de cea mai bună calitate, din care să poată lucra vasele, și pădurile din care să ia lemnul necesar pentru ardere.

O asemenea subzonă a fost cea a Lespezilor în care există un lut de calitate și păduri în apropiere. Centrul ceramic Lespezi este cel care aprovizionează Pașcaniul și comunele din împrejurimi. Ca dovadă avem numeroasele obiecte de uz casnic găsite în zonă. Vase de diferite mărimi și forme au fost găsite peste tot: ulcioare, chiupuri, oale cu două torți, castroane, căni, oale pentru lapte, strecurători, vase și ghivece pentru flori ș.a. Ceramica de Lespezi este o ceramică smălțuită, pictată cu motive predominant vegetale: brăduleț, ghindă, păpușoi, pansel și diferite alte flori, culorile folosite mai des fiind albul, negru, verde, maro, albastru, vasele fiind, în general, angobate cu alb⁷. Din păcate, centrul ceramic Lespezi este dispărut la ora actuală, ultimul olar cunoscut fiind Aurel Butnaru (mort în 1988).

⁵ Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. II. *De la jumătatea veacului al XVIII-lea și până în 1880*, București, 1921, p. 6.

⁶ Paul H. Stahl, *Meșterii țărani români și creațiile lor de artă*, București, Editura Enciclopedică Română, 1969, p. 48.

⁷ Victoria Semendeaev, *Cu privire la dezvoltarea meșteșugului olăritului în localitățile Lespezi și Târgul Frumos, județul Iași (sec. XIX-XX)*, în „Cercetări istorice”, Iași, nr. XII-XIII, 1981-1982, p. 65-71.

Tot din cercetările de teren efectuate am putut constata că și în Pașcani, mai precis în Fântânele, a existat un meșter olar, pe nume Botez, care își desfășura marfa în zonă. Astfel, avem din Sodomeni un urciol și o oală cu două torți, donate de persoane diferite, care ne-au precizat că au cumpărat vasele de la acest meșter din Pașcani. Din păcate, cromatica folosită la aceste vase este prea închisă: verde și roșu-închis (grena). De asemenea, în muzeu mai avem ceramică de Târgu Frumos, Poiana Deleni și Tansa.

Aminteam la începutul materialului nostru că există la Pașcani și o colecție bogată de *cărți religioase* și câteva *icoane*, unele din secolul al XVIII-lea, dar și că muzeul pășcănean deține și o colecție vastă de *obiecte istorice* care se constituie într-o secție de istorie. Din păcate, aceste adevărate comori materiale și spirituale ale poporului nostru *nu beneficiază nici în prezent de un spațiu muzeal permanent* în care să poată fi puse adecvat în valoare, singurele expoziții realizate de Muzeul Municipal Pașcani fiind cele temporare. Sperăm că și prin parteneriatul recent încheiat cu Muzeul Etnografic al Moldovei din Iași să reușim a depăși această primă etapă din scurta istorie a muzeului pășcănean!

Résumé

Cette étude présente les résultats de la recherche de terrain effectuée dans les villages de la zone de Pașcani. De la sorte, on présente le costume populaire, les tissus d'intérieur, les meubles et outils d'usinage du bois, la céramique populaire locale, et aussi la collection d'objets religieux. A la fin on attire l'attention sur le fait que le Musée Municipal de Pașcani n'a un siège adéquat et, par conséquent, ni d'exposition permanente, ces objets de très grande valeur patrimoniale étant présentés seulement dans des expositions temporaires.

ILUSTRĂȚII

Cheptar înflorat (Hârtoape)

Cămașă de mireasă (Lunca)

Cămașă bărbătească (Hârtoape)

Cămașă bărbătească (Heci)

Cămașă de vornic (Heci)

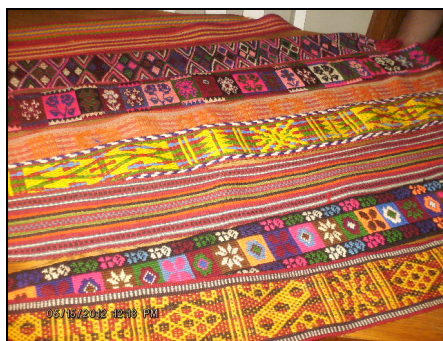
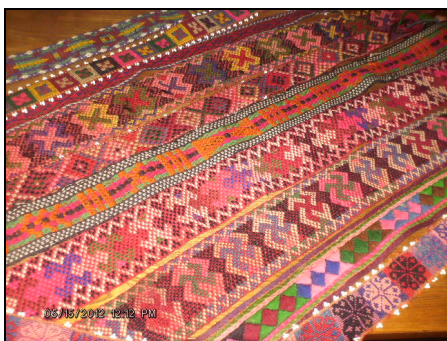
Fustă (Topile)

Fustă

Fustă (Topile)

Brâie și bârnețe din zona Pașcani

Năframă (Lunca)

Năframă

Năframă (Vânători)

Ștergar (Sodomeni)

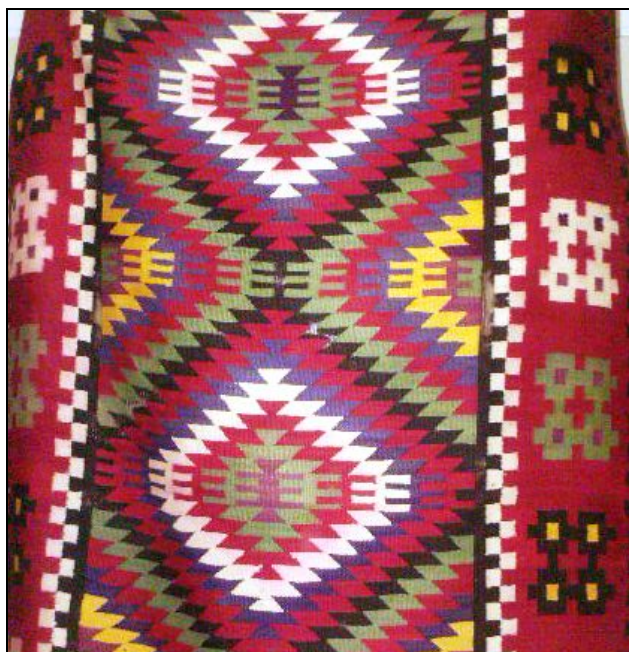
Ștergar (Topile)

Ștergar (Heci)

Scoațe (Heci)

Scoață (Topile)

Ceramică de la Lespezi

Mașină de tors

Știubei

Budalău